

ВАЛІДИЗАЦІЯ МЕТОДУ ПОРТРЕТНИХ ВИБОРІВ Л. СОНДІ НА ОСНОВІ ОЦІНКИ І ВИМІРЮВАННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ РЕАКЦІЙ РЕСПОНДЕНТІВ

Зроблено спробу уточнення валідності відомого проєктивного методу портретних виборів Л. Сонді на основі оцінки і вимірювання психофізіологічних реакцій особи. Авторами розроблено оригінальну методiku валідизації зазначеного методу шляхом порівняння результатів класичного бланкового дослідження за цим методом з результатами наступного поліграфологічного опитування респондентів, яке супроводжувалося демонструванням портретів. Доведено, що показники сили психофізіологічних реакцій, які виникають під час демонстрування портретів, позитивно корелюють з результатами бланкового обстеження тих же самих респондентів за допомогою методу портретних виборів. На основі аналізу коефіцієнтів кореляції уточнено показники валідності методу Л. Сонді.

Ключові слова: валідність, метод портретних виборів, комп'ютерний поліграф, поліграфологічне опитування, психофізіологічна реакція, коефіцієнт кореляції.

Постановка проблеми. Проєктивним методам належить особливе місце у методичному забезпеченні сучасної психодіагностики. Багато хто із вітчизняних і зарубіжних психологів наголошують на важливості проєктивних методик для одержання цінної інформації про особистість, проникнення у сферу глибинних потреб і мотивів, розпізнавання нервово-психічних розладів. Спостерігається підвищення інтересу до застосування проєктивних методів у нашій країні, тести Роршаха, Сонді, Мюррея та деякі інші дедалі ширше використовують психологи. Проте у діяльності психологів системи МВС України розглядувані техніки досі не знайшли належного втілення. Традиційно у процесі професійно-психологічного відбору персоналу до системи МВС, психологічного моніторингу персоналу та під час призначення керівників органів і підрозділів використовують суб'єктивні опитувальники особистісних характеристик, різноманітні тести інтелекту. Серед проєктивних тестів частково застосовуються методики «Кольорових виборів» М. Люшера, «Незакінчені речення» В. Леві, «Мотиваційний тест» Г. Хекгаузена, деякі малюнкові тести тощо [1–4; 7–10]. Утім, проєктивні методи мають низку переваг порівняно з традиційними опитувальниками. Насамперед це пов'язано зі складністю для обстежуваної особи дати соціально схвалювану відповідь і можливістю для психолога проникнути у сферу неусвідомлюваного, отримати важливі психодіагностичні дані про базисні індивідуально-психологічні особливості працівника, які нерідко приховуються респондентом.

Сьогодні проєктивні техніки психодіагностики посідають гідне місце серед множини експериментальних психологічних методів. Особливе значення має метод портретних виборів Л. Сонді (МПВ), який вирізняється оригінальністю стимульного матеріалу (портрети людей) і дає змогу оцінити ступінь прояву стійких професійно важливих якостей, соціальну спрямованість, особливості мотиваційної сфери, стиль пізнавальної діяльності та міжособистісного спілкування. Він також виявляє можливі латентні психічні відхилення, кримінальну передиспозицію. Як результат кількісного опрацювання можливо одержати аналіз стану та особистості кандидата у вигляді опису індивідуально-типологічних якостей, виявити стресостійкість, морально-духовні якості, тенденції до зловживання алкоголем, готовність до суїциду або до агресивних реакцій тощо [3, 6]. Проте цей важливий метод у системі МВС України застосовується недостатньо, часто його критикують за складність установа валідності наведеного психодіагностичного інструменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У багатьох публікаціях зазначено, що МПВ є ефективним методом психологічної діагностики завдяки таким його особливостям: він належить до групи проєктивних методів, з використанням яких можливо отримати об'єктивну картину базисних, стрижньових індивідуально-психологічних властивостей особистості; тест дає змогу провести діагностику глибинних, прихованих властивостей особистості, зокрема потреб і мотивів; унеможливує свідоме мотиваційне викривлення респондентом психодіагностичної інформації про себе у бажаному напрямі; містить невербальний стимульний матеріал, що дозволяє уникнути мовних проблем під час тестування респондентів [3, 6, 7–10].

На світлинах зображені хворі люди, які страждають на виражену патологію ваблень і клінічні діагнози яких точно відомі. Хворі за кожним із восьми ваблень (потреб, потягів, факторів) зображені на восьми світлинах. Отже, загальну кількість світлин поділено порівну між факторами, носіями яких є зображені на світлинах хворі. Результат за певним фактором визначається спільним вибором симпатичних і антипатичних портретів. Графічно окремі результати подано у вигляді профілю ваблень. Усі профілі відрізняються один від одного. На багато тисяч профілів ваблень зрідка можна знайти два однакових. Сонді зазначає, що два профілі, які навіть кількісно були рівними, він отримав під час обстеження гомозиготних близнят, що є підтвердженням того, що ця методика дійсно заснована на генетичних реакціях. На початку століття колективом психологів було проведено роботу щодо осучаснення тесту Сонді [4]. Для використання були запропоновані модифіковані варіанти портретів, а також результати і висновки останніх експериментів вітчизняних і зарубіжних психологів. Остаточний тестовий апарат складається із 48 портретів, по вісім у шести серіях. У кожній серії подано вісім імпульсивних факторів, причому кожному фактору відповідає один портрет. Отже, в тесті імпульсивні фактори подано на шести світлинах кожний. На початку двохтисячних років українськими науковцями проведено дослідження надійності і валідності МПВ на вибірці працівників органів внутрішніх справ, а згодом і поліцейських (Барко, 2002; 2022). Результати виявилися задовільними. Так, конкурентна валідність МПВ, оцінена на основі обчислення коефіцієнтів кореляції між шкалами цього тесту і шкалами Стандартизованого багатофакторного методу дослідження особистості, а також шкалами Опитувальника великої п'ятірки, охоплювала значення від 0,55 до 0,71; показники ж ретестової надійності становили від 0,67 до 0,75 [3; 6].

Мета статті – уточнення валідності методу портретних виборів Л. Сонді шляхом порівняння результатів традиційного тестування респондентів з результатами їхнього психофізіологічного обстеження із застосуванням комп'ютерного поліграфа.

Для досягнення мети вирішувалися такі завдання: 1) провести бланкове обстеження репрезентативної вибірки працівників МВС України із застосуванням МПВ; 2) здійснити обстеження цієї ж вибірки працівників із застосуванням комп'ютерного поліграфа для фіксації психофізіологічних реакцій обстежуваних осіб на демонстровані портрети; 3) провести порівняння отриманих результатів і розрахунки коефіцієнтів кореляції між величиною психофізіологічних реакцій та кількістю виборів відповідних портретів, на цій основі встановити значення валідності МПВ.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні застосовувалися *теоретичні методи*: аналіз літературних джерел, порівняння, узагальнення, систематизація; *емпіричні методи*: психодіагностичні (метод Л. Сонді), психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа, математичної статистики (кореляційний аналіз). Вибірка дослідження становила 70 працівників системи МВС України (науковці і науково-педагогічний склад) віком від 24 до 42 років, серед них 35 осіб – жінки.

В основу цього дослідження було покладено *гіпотезу*, згідно з якою: а) демонстрування портретів МПВ має викликати у респондента емоційну психофізіологічну реакцію, яку можливо зафіксувати за допомогою поліграфа; б) характер цієї реакції залежатиме від того, наскільки виражене у зображенні ваблення (потреба, потяг, фактор) є актуальним для обстежуваної особи; в) показники вираженості (сили) психофізіологічних реакцій, які виникають під час демонстрування портретів, мають корелювати з результатами бланкового обстеження тих же самих респондентів за допомогою МПВ; г) на основі аналізу коефіцієнтів кореляції можливо уточнити показники валідності цього діагностичного методу.

Відповідно до *першого поставленого завдання* спочатку проводилося бланкове психодіагностичне обстеження за МПВ, яке полягало у виборі респондентом дванадцяти симпатичних і дванадцяти несимпатичних портретів серед сорока восьми продемонстрованих. Метою такого обстеження була діагностика імпульсивних уподобань та «Я»-функцій респондентів, які завдяки своїй епізодичній актуальності висувуються особою на передній план. За результатами формулювався висновок про імпульсивні вибори і «Я»-функції тієї частини особистості, яка вважається неусвідомленою. Одержаний у першому обстеженні профіль називається «Профіль першого плану».

Респондентам було запропоновано таку інструкцію: *"Я демонструватиму Вам шість серій по 8 світлин у кожній. Роздивіться кожну із восьми добре і дайте мені спочатку той портрет, який Вам здається більш симпатичним, а потім – той, який посідає друге місце за симпатичністю. Далі*

виберіть найнеприсмініше для Вас зображення і ту світлину, яка посідає друге місце за антипатією. Такі ж самі вибори повторіть з кожною із наступних серій з восьми світлин, які я Вам буду демонструвати." Результати експерименту протоколюються на бланках картотеки профілю, після чого починається вибір «другого заходу».

Для графічного подання профілю виборів було підготовлено картки з надрукованими на них схемами профілів.

Зразок реєстраційного бланка (схеми) профілю виборів

h	s	e	hy	k	p	d	m

Позначення потреб (факторів, ваблень): h – сексуальна недиференційованість; s – садизм; e – епілептоїдні тенденції; hy – істеричні прояви; k – кататонічні прояви; p – параноїдальні тенденції; d – депресія; m – маніакальні прояви.

На кожному із портретів цифрою зазначено номер серії і записано символ потреби (ваблення), якій портрет відповідає (наприклад: 1. s; 1. hy і т. д.). Якщо під час відповіді респондент вибирав певний портрет як симпатичний, то ставив знак "+" на схемі профілю; якщо вибирав портрет як несимпатичний, то він ставив знак "-" під відповідною літерою на схемі. Отже, наприкінці обстеження на схемі профілю було отримано 24 знаки: 12 плюсів і 12 мінусів.

Відповідно до методики застосування МПВ розрізнялися три форми реакцій вибору.

1. *Нульові реакції вибору* – якщо респондент не вибирає жодного разу портрет певного коду з числа демонстрованих у 6 серіях або вибирає лише один (як симпатичний або несимпатичний).

2. *Повні реакції вибору* – якщо респондент вибирає чотири і більше разів портрет, який належить до конкретного фактора (як симпатичний або несимпатичний). Серед повних реакцій окремо вирізняють амбівалентні реакції – чотири і більше виборів, із яких два і більше з протилежними знаками; позитивні реакції – чотири і більше виборів, але кількість негативних серед них не більше одного; негативні реакції – чотири і більше виборів, але кількість позитивних серед них не більше одного.

3. *Середні реакції вибору* – якщо портрет, який належить до певного фактора, вибирається два чи три рази (як симпатичний або несимпатичний).

Згідно з теоретичною концепцією методу Л. Сонді *нульові реакції* свідчать про те, що зазначена потреба (фактор) є важливою для суб'єкта, але на момент тестування вона вже задоволена у певній формі. У деяких випадках нульова реакція може вказувати на конституціональну слабкість відповідного фактора у респондентів. *Повна реакція* свідчить про значну роль цієї потреби (фактора) для респондента. На відміну від нульової, у випадку повної реакції ця потреба є нереалізованою (фрустрованою). Між нульовою і повною реакцією немає істотної різниці, є лише якісна. Сонді вважав, що йдеться про дві фази, які змінюють одна одну: максимального накопичення і розрядження імпульсивної потреби.

Позитивні вибори свідчать про те, що респондент задоволений цією тенденцією у собі, і що реалізації потреби заважають тільки зовнішні обставини, а людина лише очікує зручного моменту для задоволення цієї потреби. *Негативні вибори* означають, що респондент не задоволений відповідною тенденцією, заперечує її прояви в собі, реалізації цієї потреби перешкоджають внутрішньоособистісні заборони. На практиці часто трапляються три форми повних реакцій: *позитивна повна реакція з високим напруженням* – обстежувана особа обирає чотири, п'ять чи шість портретів одного фактора, причому всі – як симпатичні (+4, +5, +6); *негативна повна реакція з високим напруженням* – обстежувана особа вибирає чотири, п'ять чи шість портретів одного фактора, причому всі – як несимпатичні (-4, -5, -6); *амбівалентна повна реакція з високим напруженням* –

обстежувана особа обирає чотири, п'ять, шість портретів одного фактора у таких варіантах: а) два чи три – як симпатичні, решта два чи три – як антипатичні (+2/-2; +2/-3; +3/-2; +3/-3); б) чотири – як симпатичні (антипатичні), два – у протилежному випадку (+4/-2, +2/-4). Під час інтерпретації позитивних і негативних виборів за кожною потребою (фактором) МПВ урахувалося, що потреба (фактор) розщеплюється на дві протилежні тенденції, які позначаються знаками "+" і "-".

У дослідженнях В. І. Барка описані сприятливі і несприятливі для службової діяльності в системі МВС України типи профілів [6]. Наприклад, встановлено, що *сприятливими* є такі чотири типи.

Тип 1. Кількість виборів по кожному фактору дорівнює середньому показнику (2-3 вибори), причому позитивні і негативні трапляються разом у більшості факторів, нульових та повних реакцій немає. Приклад профілю:

++	+	++	+	+	++	+++	
h	s	e	hy	k	p	d	m
-	--	-	--	--	-		---

Тип 2. У виборах трапляються повні і нульові реакції, але їхня сумарна кількість у профілі не перевищує чотирьох, а кількість плюсів і мінусів у разі повних реакцій по кожному фактору не перевищує чотирьох. Приклад:

+	+	+++	++		++	+	++
h	s	e	hy	k	p	d	m
--	---		--		-	--	--

Тип 3. У виборах трапляються повні і нульові реакції, їхня сумарна кількість не перевищує п'яти, причому кількість плюсів і мінусів у разі повних реакцій по кожному фактору становить чотири або п'ять (останнє значення не більше ніж у двох випадках на профіль). Приклад:

+	++	++	+	+		+	++++
h	s	e	hy	k	p	d	m
---	---	--	-	-		-	-

Тип 4. У виборах трапляються повні і нульові реакції, але їхня сумарна кількість на профіль не перевищує п'яти, причому кількість плюсів і мінусів у разі повних виборів становить чотири, п'ять (в одному випадку) та шість (в одному випадку). Приклад:

+	+++		+++	+	+		+++
h	s	e	hy	k	p	d	m
-	--		-	-	--	--	---

Несприятливими для діяльності в системі МВС є такі типи.

Тип 5. Кількість повних і нульових реакцій перевищує п'яти, наприклад:

+	+++		+++		++++		+
h	s	e	hy	k	p	d	m
-	-	--	-	-	-	-	-----

Тип 6. Кількість повних і нульових реакцій не перевищує п'яти, але зафіксовано:

6 а) більше двох повних реакцій з кількістю плюсів і мінусів, яка становить 5:

+	++++			++++		++	+
h	s	e	hy	k	p	d	m
-	-	-	--	-	-	---	--

6 б) більше однієї повної реакції з кількістю плюсів і мінусів, яка становить 6:

+	+	++++				+++++	+
h	s	e	hy	k	p	d	m
-	-	--	-	-	--	-	---

Найбільш придатними до службової діяльності вважаються особи, які продемонстрували перший тип сприятливого профілю; дещо менш придатними – ті, які виявили другий тип; ще менш придатними – особи з третім і четвертим типом. Однак усі чотири описані типи сприятливих профілів дають змогу вважати, що цей респондент має структуру потреб і мотивів, яка позитивно впливає на успіх діяльності у МВС України.

Також дослідження В. І. Барка підтвердили, що індивідуально-особистісні властивості, діагностовані за допомогою Індивідуально-типологічного опитувальника, виявили значущі кореляційні зв'язки з негативними і позитивними реакціями за факторами Л. Сонді. Наведемо перелік особистісних рис і факторів, які позитивно корелюють між собою: тривожність з фактором e+ і k-; сенситивність з h+; інтровертованість з k-; песимістичність з d- і k-; ригідність з p-; агресивність з e- і s+; спонтанність з p+; екстравертованість з d+ і m+; оптимістичність з d+; емотивність з hy+. Рівень кореляції виявляється вищим за тими показниками, які відображують глобальні тенденції: екстраверсія – інтроверсія, тривожність – агресивність, лабільність – інертність, сенситивність – спонтанність; отримані коефіцієнти кореляції зафіксовано в інтервалі 0,56–0,80 [6].

Відповідно до наступного, *другого завдання дослідження*, проводилося обстеження цієї ж вибірки працівників з одночасним застосуванням МПВ і комп'ютерного поліграфа. Таке обстеження здійснювалося одразу після першого і проводилося шляхом фіксації психофізіологічних реакцій обстежуваних осіб, що виникали після демонстрування портретів. Респонденти мали на собі прикріплені давачі вітчизняного поліграфа «Рубікон», після чого їм послідовно демонструвалися портрети із серій МПВ.

Перед обстеженням проводилася передтестова бесіда, під час якої респондентам надавали таку *інструкцію*: «Вам будуть задані декілька запитань, на кожне з яких Ви маєте відповісти «Так» або «Ні». Потім буде демонструватися низка портретів по вісім у кожній із шести серій. Вам потрібно уважно подивитися на кожний і впродовж 10–15 секунд відповісти позитивно на запитання: «Ви добре роздивилися цей портрет?» Далі відповідно до вимог проведення передтестової бесіди запитання обговорювалися з обстежуваною особою.

Структура (формат) поліграфологічного опитування була такою.

Опитування А. Демонстрування першої серії портретів

Запитання 1. Ви зараз сидите в кріслі? (Нейтральне).

Запитання 2. Ви згодні правдиво відповідати на поставлені мною запитання (Жертовне).

Запитання 3. Ваше ім'я Олександр? (Нейтральне).

Запитання 4. Ви добре роздивилися цей портрет? (Демонструється перший портрет).

Запитання 5. Ви добре роздивилися цей портрет? (Демонструється другий).

Запитання 6. ... 7. ... 8. .... 9. .... 10. ...

Запитання 11. Ви добре роздивилися цей портрет? (Демонструється останній, восьмий у поданій серії портрет).

Далі відбувалися опитування з демонструванням *другої серії портретів (опитування Б), третьої серії (опитування В), четвертої серії (опитування Г), п'ятої серії (Д) та шостої серії (Є)*. Щоразу тест починався з нейтрального запитання, після якого були поставлені жертовне і ще одне нейтральне. Під час кожної відповіді з підключеними давачами поліграфа відбувалися реєстрація психофізіологічних реакцій обстежуваної особи за основними трьома каналами (канал верхнього й нижнього дихання; канал гальванічної реакції шкіри; кардіоканал).

Психофізіологічні реакції, отримані у ході демонстрації портретів, порівнювалися з реакціями, які виявлені під час відповіді на третє (нейтральне) запитання (відповідь на це запитання зазвичай не супроводжується значущими фізіологічними змінами, у цьому випадку таке нейтральне питання відіграло роль запитання для порівняння). Отримані поліграми респондентів потім аналізувалися з використанням 3-бальної шкали: 0 балів – психофізіологічна реакція у ході демонстрації портрета не спостерігається (немає), або фіксується незначна психофізіологічна реакція; 1 бал – фіксується сильна психофізіологічна реакція; 2 бали – фіксується дуже сильна реакція.

Наприклад, респондент у бланковому варіанті відповідей продемонстрував такий профіль:

+	+++		+++		++++		+
h	s	e	hy	k	p	d	m
-	-	--	-	-	-	-	----

Як бачимо, за чотирма факторами (s, hy; p і m) одержано повні реакції вибору, за двома факторами (k і d) – нульові. Фрустрованими є чотири потреби (ваблення): s, hy, p, m; відредагованими (реалізованими) – дві: k і d. Отже, для цієї обстежуваної особи актуальними є шість неусвідомлюваних потреб (несприятливий для служби в системі МВС тип профілю).

Цей же самий респондент під час наступного поліграфологічного обстеження продемонстрував

такі психофізіологічні реакції [на схемі нижче подано середні значення психофізіологічних реакцій за кожним із восьми факторів за результатами шести послідовних опитувань (у балах за трибальною порядковою шкалою), а також кількість виборів кожного портрету під час попереднього бланкового обстеження]:

h	s	e	hy	k	p	d	m
2 вибори	4 вибори	2 вибори	4 вибори	1 вибір	5 виборів	1 вибір	5 виборів
0,84	1,72	0,75	1,70	0,45	1,80	0,40	1,85

Задля вирішення *третього завдання дослідження* встановлювалися кореляційні зв'язки між кількістю виборів портретів і значеннями психофізіологічних реакцій. Установлено, що кількість виборів портрету (як симпатичного, так і, навпаки, несимпатичного) тісно пов'язана зі значеннями психофізіологічних реакцій респондента. Підмічено закономірність, згідно з якою чим більше бланкових виборів робила обстежувана особа, тим більшою була величина психофізіологічної реакції, отриманої за допомогою поліграфа. Подібна закономірність простежувалася у переважній більшості респондентів (близько 80 %), значення коефіцієнтів кореляції між кількістю виборів і величиною психофізіологічної реакції фіксувалися в інтервалі від 0,69 до 0,82 (середнє значення становить 0,77). Одержані значення приблизно узгоджуються з результатами досліджень інших науковців і можуть вважатися показниками конкурентної валідності МПВ [4, 6].

Порівняння особливостей психофізіологічних реакцій, отриманих з використанням поліграфа, та результатів бланкового етапу дослідження дало змогу дійти низки таких проміжних висновків:

1. Демонстрування респондентам портретів приводило до появи трьох типів психофізіологічних реакцій: а) дуже сильних; б) сильних; в) слабких і нульових (коли реакції немає).

2. Дуже сильні психофізіологічні реакції (середні значення – від 1,4 до 2,0 балів) зафіксовані у 59 осіб (84 % опитаних осіб). Такі реакції (у 78 % випадків) супроводжували відповіді на демонстрування портретів, які у бланковому варіанті обстеження отримували повні реакції вибору. Як відомо, повні реакції [4-6 виборів портрету одного символічного позначення (h; s; e і т. д.)] – це свідчення того, що зазначена потреба (ваблення, потяг, тенденція) є вельми важливою для особи і нереалізованою (фрустрованою); проте у разі негативного вибору (портрет не подобається) це означає заперечення, внутрішнє несхвалення певної потреби; у разі позитивного (портрет подобається) це означає внутрішнє схвалення в собі такої тенденції. Отже, дуже сильна психофізіологічна реакція супроводжує демонстрування тих портретів, які несуть на собі відбиток дуже важливої для індивіда потреби (ваблення) і тим самим викликають емоційний відгук (психологічний стрес).

3. Сильні психофізіологічні реакції (від 0,7 до 1,3 балів) зафіксовано у 54 осіб (77 % респондентів), які під час відповідей на демонстрування портретів у ході бланкового обстеження переважно (у 70 % випадків) отримали середні реакції вибору, тобто 2-3 вибори – позитивного (якщо подобається) або негативного (якщо не подобається) портрету одного символічного позначення. Такий інтервал означає певний «коридор норми», коли потреба наявна, але не є для індивіда вкрай важливою чи актуальною (Барко, 2002). Середній рівень психофізіологічних реакцій у відповідь на демонстрування портрету підтверджує зазначену теоретичну концепцію методу Л. Сонді.

4. Слабкі психофізіологічні реакції або і їхня відсутність (від 0 до 0,6 балів) були зафіксовані у 52 осіб (74 %), які у ході бланкового обстеження в основному (68 % випадків) отримали нульові реакції вибору (жодного або 1 вибір портрету одного символічного позначення). Нульова реакція, згідно з теоретичною концепцією Сонді, означає, що потреба є дуже важливою для респондента, проте на момент обстеження вона є задоволеною (відредагованою, реалізованою). Одержані дані також підтверджують цю ідею, адже відсутність чи слабкість психофізіологічного реагування на стимул означає відсутність емоційного відгуку (стресу) і малу значущість стимулу для особи. Проте у разі незадоволення потреби надалі нульова реакція може перетворитися на повну, позаяк немає докорінної різниці між повними і нульовими виборами; це різні фази (стани) однієї і тієї ж самої потреби – від її реалізації (відреагування) до фрустрації (Барко, 2002).

У таблиці 1 подано кількісні співвідношення респондентів залежно від типів вибору портретів і характеру отриманих при цьому психофізіологічних реакцій.

Таблиця 1 – Частка осіб з різними типами виборів і характером психофізіологічних реакцій, %

Тип вибору і кількість виборів	Сила реакції (бали)		
	немає або слабка (0–1,5) (74 % обстежених)	сильна (1,5–2,2) (77 % обстежених)	дуже сильна (2,3–3,0) (84 % обстежених)
Повний (4-6)	–	5	78
Середній (2-3)	6	70	6
Нульовий (0-1)	68	2	–

Як видно з таблиці, дуже сильні психофізіологічні реакції найчастіше супроводжують варіанти повного вибору (у 78 % обстежених осіб), рідше вони супроводжують варіанти середнього вибору (у 6 %) і зовсім не пов'язані з варіантами нульового. Сильні реакції переважно супроводжують варіанти середнього вибору (їх зафіксовано у 70 % респондентів), зрідка вони супроводжують повний і нульові вибори (5 % і 2 % відповідно). Слабкі реакції найчастіше виникають у нульових варіантах вибору (у 68 % респондентів), рідко вони є у середніх (6 %) і зовсім немає у повних виборах.

Отже, найбільший емоційний стрес виникає у разі відображення у портреті актуальної і не реалізованої для респондента потреби; середній рівень стресу пов'язаний з «нормальним» для психіки обстежуваної особи поданням потреби у портреті; найменший рівень стресу спостерігається у разі відображення у портреті вже реалізованої для індивіда потреби.

Висновки

У статті проведено уточнення валідності методу портретних виборів шляхом порівняння результатів традиційного бланкового тестування респондентів за методом Л. Сонді з результатами їхнього психофізіологічного обстеження із застосуванням комп'ютерного поліграфа. Поставлені у статті завдання вирішено, також дістала підтвердження гіпотеза, згідно з якою демонстрування портретів з використанням зазначеного методу викликає у респондентів емоційну психофізіологічну реакцію, яку можливо зафіксувати за допомогою поліграфа, причому характер цієї реакції залежить від того, наскільки виражена у зображенні потреба (ваблення, потяг, тенденція) є актуальною для обстежуваної особи. Також встановлено, що показники вираженості психофізіологічних реакцій, які виникають під час демонстрування портретів, позитивно корелюють з результатами бланкового обстеження тих же самих респондентів з використанням методу Л. Сонді. На основі аналізу коефіцієнтів кореляцій уточнено показники валідності методу портретних виборів. Значення коефіцієнтів кореляції між кількістю виборів портрету певної серії і величиною психофізіологічної реакції становили від 0,69 до 0,82; середнє значення коефіцієнта кореляції становить 0,77. Це значення можна вважати показником конкурентної валідності тесту наведеного методу (за критерієм сили психофізіологічних реакцій), воно відповідає прийнятним у психодіагностичній науці вимогам й узгоджується з результатами досліджень інших науковців. Очевидно, що запропонований авторами підхід до валідації психологічних тестів має право на існування.

Перспективи подальших досліджень у зазначеному напрямі полягають у пошуку методології і методики визначення валідності інших психодіагностичних методик на основі пошуку об'єктивних критеріїв для їхнього порівняння з одержаними під час психологічного тестування результатами.

Перелік джерел посилання

1. Барко В. В. Методи дослідження індивідуально-особистісних властивостей працівників Національної поліції України : монографія. Харків : Факт, 2024. 380 с.
2. Барко В. В., Барко В. І., Мойсєєва О. Є. Визначення рівня психологічної готовності поліцейських до службової діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. Вип. 4 (68). С. 5–23. URL: <https://surl.li/tbpqrl> (дата звернення: 10.09.2024).
3. Барко В. В., Барко В. І., Остапович В. П. Використання адаптованих зарубіжних психодіагностичних методик у Національній поліції України: психологічний практикум / за заг. проф. В. О. Криволапчука. Київ : Людмила, 2022. URL: <https://surl.li/gkibbo> (дата звернення: 10.09.2024).
4. Барко В. В., Барко В. І. Психологічне вивчення індивідуальних особливостей працівників

Національної поліції України з використанням адаптованого зарубіжного психодіагностичного інструментарію : монографія / за заг. ред. проф. О. О. Євдокімової. Харків : Факт, 2022. 272 с

5. Барко В. В., Барко В. І. Психологічні особливості застосування поліграфологічних методик запитань порівняння: теорія і практика досліджень. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ : НУОУ, 2024. Вип. 3 (79). С. 7–16. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-24-79-3-7-16>.

6. Барко В. І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект) : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2002. 448 с.

7. Costa, P. T., McCrae, R. R., & Kay G. G. Persons, places, and personality: Career assessment using the revised NEO Personality Inventory. *Journal of Career Assessment*. 1995. No. 3. P. 123–139.

8. Cochraine R. E., Tett R., Vandecreek L. Psychological Testing and the Selection of Police Officers. *A National Survey Criminal Justice and Behavior*. 2003. Vol. 30 (5). P. 511–537. Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication/247743668> (accessed: 24.11.2024).

9. Dunnette M. D., Borman W. C. Personnel Selection and Classification Systems. *Annual Review of Psychology*. 1979. 1 (30). P. 477–525.

10. Barrett G. V., Miguel R. F., Hurd J. M., Lueke S. B., Tan J. A. Practical Issues in the Use of Personality Tests in Police Selection. *Public Personnel Management*. 2003. 4 (32). P. 360–377.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2024 р.

UDC 159.9:351.74(477)

V. Barko, V. Barko

**VALIDATION OF L. SCONDI'S PORTRAIT SELECTION METHOD BASED
ON THE ASSESSMENT AND MEASUREMENT OF PSYCHOPHYSIOLOGICAL
REACTIONS OF RESPONDENTS**

An attempt is made to clarify the validity of the well-known projective method of portrait selection by L. Scondi on the basis of assessment and measurement of psychophysiological reactions of a person. The authors have developed an original method of validation of this method by comparing the results of the classical blank study according to this method with the results of the next polygraph survey of respondents, which was accompanied by a demonstration of portraits. It has been proven that the indicators of the strength of psychophysiological reactions that occur during the demonstration of portraits positively correlate with the results of a blank examination of the same respondents using the method of portrait choices. On the basis of the analysis of correlation coefficients, the validity indicators of L. Scondi's method have been clarified.

Keywords: *validity, method of portrait choices, computer polygraph, polygraph examination, psychophysiological reaction, correlation coefficient.*

Барко Вадим Іванович – доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту МВС України

<https://orcid.org/0000-0003-4962-0975>

Барко Вадим Вадимович – доктор психологічних наук, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту МВС України

<https://orcid.org/0000-0002-3836-2627>